

ОЦІНКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТРАХУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Т. В. Пшеничнюк, аспірант

Уманський національний університет садівництва

Розглянуто та проаналізовано сучасний стан страхування в сільському господарстві та виявлено основні проблеми механізму субсидування частини вартості фактично сплачених сільськогосподарськими товаровиробниками страхових премій. Запропоновано запровадження нового механізму надання страхових субсидій сільськогосподарським товаровиробникам шляхом субсидування частини вартості страхової премії, де держава бере реальну участь у системі страхування сільськогосподарського виробництва, шляхом внесення певної суми.

Ключові слова: сільське господарство, субсидії, страхові продукти, механізм субсидування, рівень страхування.

Історичний досвід та сучасні економічні реалії довели, що страхування є потужним фактором позитивного впливу на економіку. Сільське господарство, особливо рослинництво, є одним з видів економічної діяльності, який що не найбільше страждає від природно-кліматичних лих та обмеженості фінансово-економічних ресурсів, оскільки здійснюється в невизначених та нерегульованих природно-кліматичних умовах. Агропромисловий комплекс України останніми роками зазнає значного дефіциту фінансових ресурсів, посилення кризових процесів в АПК робить страхування малодоступним для аграрного страхувальника, що негативно впливає на рівень урожайності сільськогосподарських культур.

Відсутність налагодженої системи страхування агроризиків, незважаючи на значну зацікавленість у її використанні сільськогосподарських виробників, ставить їх у жорстку залежність від стихійності ринку та природи. Тому доцільно оцінити рівень страхування врожаю сільськогосподарських культур та його ефективність.

Аналіз наукових досліджень з даного питання показав, що вітчизняні науковці приділяють достатньо уваги проблемам розвитку ринку агрострахування в Україні, серед вчених, які займаються даною проблематикою, є: С.А. Навроцький, М. Я. Демяненко, В. Борисова, О. Гудзь, С. Клюй, А.В. Криворучко та ін.

Метою статті є оцінка сучасного стану страхування в сільському господарстві, виявлення основних проблем механізму субсидування та визначення напрямів удосконалення та перспектив розвитку.

Методика досліджень. Для наукового вирішення поставленого у статті завданні використано загальнонаукові методи пізнання та дослідження економічних явищ. За допомогою методу порівняння встановлено чи вирішено проблемні питання страхування сільськогосподарської продукції з прийняттям Закону України «Про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»), а за допомогою економічних методів відображено тенденції розвитку страхування врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень.

Результати досліджень. Особливості географічного положення України та різноманіття синоптичних процесів, що зумовлюють її погодні умови, сприяють частому виникненню стихійних явищ та надзвичайну складність розподілу їх у часі та просторі. Відповідно до широтного зонування вся територія України поділяється на три основні природно-кліматичні зони, зокрема: Полісся, Лісостеп та Степ. Це в

свою чергу зумовлює зональність в розподілі тепла та вологи, а також пояснює характерність прояву окремих природно-кліматичних явищ.

Під впливом різних факторів, страхуванням виробництва продукції рослинництва від природно-кліматичних ризиків стихійного характеру займається незначна кількість страхових компаній. За даними Міжнародної фінансової корпорації, що займається дослідженням ринку агостраховання в Україні, дані надавали в 2009 р. — 17, 2010 р. — 13, 2011 р. — 15, в 2012 р. — 14, в 2013 р. — 8 страхових компаній.

Проте, низький рівень участі у страхуванні виробництва продукції рослинництва спостерігається і зі сторони страхувальників, за даними Міжнародної фінансової корпорації, у сільському господарстві України страхується близько 3 – 7% ризиків, тоді як в більшості розвинених країн даний показник становить близько 80% [1, с. 6] (табл. 1).

1. Рівень страхування врожаю сільськогосподарських культур у 2013 році*

Область	Посівна площа с/г культур, тис. га	Застрахована площа, тис. га	Рівень страхування, %
Україна	28114,7	868,95	3,09
АР Крим	755,4	25,42	3,37
Вінницька	1620,5	69,62	4,30
Волинська	526,2	10,99	2,09
Дніпропетровська	1913,6	65,31	3,41
Донецька	1411,5	41,95	2,97
Житомирська	804,0	25,26	3,14
Закарпатська	191,4	2,17	1,13
Запорізька	1594,5	28,73	1,80
Івано-Франківська	365,4	10,31	2,82
Київська	1157,2	33,64	2,91
Кіровоградська	1668,1	58,35	3,50
Луганська	1010,6	23,83	2,36
Львівська	620,0	59,87	9,66
Миколаївська	1527,0	34,21	2,24
Одеська	1836,9	8,70	0,47
Полтавська	1716,5	113,86	6,63
Рівненська	539,9	8,58	1,59
Сумська	1104,6	44,63	4,04
Тернопільська	797,8	23,1	2,90
Харківська	1756,6	33,07	1,88
Херсонська	1392,4	46,20	3,32
Хмельницька	1137,1	29,37	2,58
Черкаська	1202,4	22,22	1,85
Чернівецька	307,3	8,46	2,75
Чернігівська	1157,8	41,12	3,55

*Розраховано автором за даними джерел [9,10]

Найвищий рівень страхування сільськогосподарських культур спостерігається в 2013 році у Львівській області та становить 9,66%. А загалом у 2013 році, рівень страхування сільськогосподарських культур знаходиться в середньому по Україні, близько 3%.

9 лютого 2012 року українським парламентом було прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.» Даний закон відновлює механізм субсидованого страхування, відповідно до якого держава компенсує частину страхових премій у розмірі 50% для аграрних підприємств. Також відповідно до даного закону, право на страхування сільськогосподарської продукції мають страховики, які отримали ліцензії на добровільне страхування сільськогосподарської продукції [2, 3, с.65].

Проте у сільськогосподарських товаровиробників виникають побоювання відносно того, чи буде виділятися з бюджету з року в рік стабільна сума субсидій на страхування. Розглянемо динаміку використання коштів державного бюджету на компенсацію 50% страхових премій протягом 2005 – 2013 років (табл. 2).

2. Динаміка використання коштів державного бюджету для здешевлення вартості страхових премій впродовж 2005 – 2013 рр.*

Показник	Рік								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Передбачені страхові субсидії, млн. грн.	54,00	10,00	50,00	200,00	–	–	–	70,00	–
Фактично використані страхові субсидії, млн. грн.	5,80	10,00	47,80	72,80	–	–	–	0,07	–
Обсяг зібраних страхових премій, млн. грн.	12,80	28,50	117,10	155,40	42,00	84,00	136,30	130,40	135,4
Ступінь освоєння страхових субсидій, %	10,74	100,00	95,60	36,40	–	–	–	0,10	–
Питома вага страхових субсидій у страхових преміях, %	45,31	35,09	40,82	46,85	–	–	–	0,05	–

*За даними джерела [9]

Сума державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення вартості страхових платежів (премій) з кожним роком збільшувалась. Такі дані свідчать про те, що зацікавленість держави у стабілізації вирощування сільськогосподарських культур зростала.

За відсутності державної підтримки ринок аграрного страхування продовжував розвиватися, однак площа посівів сільськогосподарських культур майже не змінилася, тому зростання ринку можна пояснити підвищенням цін на продовольчі товари, та як наслідок зростання вартості страхування, а страхові премії зросли за рахунок інфляції [4, с.283].

З 2005 року та до 2008 року уряд України виділяв грошові кошти у вигляді субсидування чітко визначених 50% вартості страхових премій, що позитивно вплинуло на розвиток страхування сільськогосподарської продукції. В бюджеті на кожний відповідний рік стабільно передбачалася сума коштів на здешевлення вартості страхових премій фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку.

Починаючи з 2009 року, внаслідок економічної кризи та відповідно дефіциту

бюджету, фінансування програми субсидування продукції сільського господарства було припинено. Позитивним моментом стало прийняття у 2012 році Закону України «Про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та відповідно розроблена Постанова КМУ від 15 серпня 2012 року № 813 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)» якими фактично відновлено досвід субсидування 2005 – 2008 років [5].

У рамках нової програми державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції страхові компанії мають використовувати лише стандартні страхові продукти. Стандартні договори при субсидованому страхуванні є безперечно перевагою порівняно з програмою субсидування 2005 – 2008 р.р., адже використання стандартних страхових продуктів, з чітко прописаними методиками та процедурами, значно зменшить надання неякісних послуг страхування аграрних ризиків та підписання сумнівних договорів [6].

Страхові компанії України, пропонують аграрним підприємствам цілий ряд страхових продуктів, які можна використовувати для управління ризиками. Дані страхові продукти для агросектору пропонують певний рівень захисту і компенсацію збитку від несприятливого впливу дії погодних факторів. Використання страхування для мінімізації цінових, фінансових та ринкових ризиків є складним та неефективним, тому сільськогосподарським товаровиробникам пропонують для розгляду – страхування, лише як інструмент для управління погодними ризиками та ризиками ушкодження чи знищення майна [7].

Традиційно сільськогосподарські страхові продукти, що на сьогодні пропонуються страховими компаніями, можна поділити на дві групи: класичні страхові продукти, що базуються на оцінці збитків та індексні страхові продукти, що базуються на значеннях певних індексів. Одним з найважливіших етапів розвитку страхування в сільському господарстві є розробка та впровадження нових страхових продуктів, які мають відповідати потребам сільськогосподарського товаровиробника.

В 2012 році кількість сільськогосподарських культур при страхуванні яких можна отримати державну субсидію на погашення частини вартості страхової премії значно скоротилася, що на наш погляд, є не зовсім позитивним моментом. Згідно Постанови КМУ № 813 компенсація передбачена тільки при страхуванні посівів озимої пшениці. Страхуючи озиму пшеницю держава, перш за все, забезпечує продовольчу безпеку країни, однак, порівняно з озимим ячменем та озимим рапсом пшениця є найбільш стійкою до зимніх умов, проте витрати на вирощування озимого рапсу майже у два рази вищі порівняно з озимими зерновими [8].

Механізм надання субсидії та кількість документів, які аграрій має подати для одержання субсидії практично не змінився а Постанова КМУ № 813 містить ряд пунктів, які не є прозорими та не спрощують процедуру отримання субсидії сільськогосподарським товаровиробником, а скоріше навпаки.

Отже, затверджена Кабінетом Міністрів України Постанова від 15 серпня 2012 року № 813 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012

році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)» визначає порядок надання субсидії на погашення частини вартості фактично сплаченої страхувальником страхової премії лише на один конкретно зазначений рік. Таким чином, кожен рік механізм використання коштів може змінюватися, та як свідчить досвід субсидування 2005 – 2008 років, може затверджуватися тоді, коли закінчуються терміни підписання договорів страхування практично для всіх сільськогосподарських культур. Тому сільськогосподарські товаровиробники не можуть чітко планувати свою фінансову діяльність та мати гарантію отримання страхової субсидії.

Дана Постанова не вказує чіткі строки нарахування компенсації та відсоток субсидії, лише вказує на те, що таке рішення приймає спеціально створена комісія, законодавчо не визначено коли саме має надаватися субсидія на погашення частини вартості фактично сплаченої страхувальником премії. Така ситуація, на нашу думку може призвести до зловживань, а також безпідставних відмов виробникам сільськогосподарської продукції у наданні субсидій.

В додатку до даної постанови вказана лише одна сільськогосподарська культура при страхуванні якої сільськогосподарський товаровиробник отримує компенсацію частини вартості страхової премії, це лише озима пшениця на період перезимівлі. На нашу думку перелік зернових культур варто розширити, та обов'язково додати такі важливі для окремих регіонів багаторічні насадження.

Отже, механізм компенсації вартості частини страхової премії, що фактично сплачена страхувальником є застарілим та малоефективним, не відповідає вимогам та потребам виробників сільськогосподарської продукції, а порядок отримання субсидії непрозорий та не забезпечує відсутність зловживань та корупційних схем.

Висновки. Ефективність страхування сільськогосподарської продукції була відмічена ще за часів радянської влади, однак на сьогоднішній день можна впевнено стверджувати що ринок агрострахування є недостатньо розвинутим, адже практично створена система субсидованого аграрного страхування не діє. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» суперечить принципу добровільності, а кошти на здешевлення вартості частини страхової премії в бюджеті не виділяються.

На перше місце знову висувається фактор недовіри, що спричиняє низький рівень участі аграріїв у страхуванні виробництва сільськогосподарської продукції. В даний час виробникам сільськогосподарської продукції недостатньо довіри між учасниками ринку агрострахування, адже держава не надає ніяких гарантій щодо виконання страховою компанією своїх зобов'язань.

Важливим є запровадження нового механізму надання страхових субсидій сільськогосподарським товаровиробникам шляхом субсидування частини вартості страхової премії, де держава бере реальну участь у системі страхування сільськогосподарського виробництва, шляхом внесення певної суми. Коли держава буде гарантом виконання свого обов'язку страховою компанією, тоді і почне розвиватися ринок агрострахування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Притулок від стихійного лиха. Вікторія Ковальова В. // Урядовий кур'єр, – 2010, – №124 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/newspaper/2014/7/23/>.
2. Страхування з підстраховкою держави Олена Степанюк // Агробізнес сьогодні, – 2012,- № 21(244) – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

- <http://www.agrobusiness.com.ua/component/content/article/1338.html?ed=72>.
3. Бабич Ю. А. Кредитування аграрного сектору економіки у розвинутих країнах світу / Ю. А. Бабич // Економіка АПК. — 2012. — № 4. — С. 155 – 161.
  4. Кириченко А. В. Розвиток системи страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні / А. В. Кириченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес". — К.: ВЦ НУБіП України, 2011. — Вип. 168 – Ч. 2 — С. 281 – 287.
  5. Постанова КМУ від 15 серпня 2012 року №813 «Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій)» / Верховна рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/813-2012п/print1390833655305622>.
  6. Страшно за посевы / С. Нежданов // Еженедельник "2000", – 7.05.2013 г., – №17 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/derzhava/zemlja/90528>.
  7. Страховые продукты для агросектора (растениеводство) / Р. Шинкаренко (Консультант по агрострахованию и управлению рисками в агросекторе), – 2006 – / [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.agroinsurance.com.
  8. Будет ли у нас в почете агрострахование? / Dedalinfo [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://info.dedal.ua/news/ournews/45478>.
  9. Рынок агрострахования Украины в 2013 году / Аналитическое исследование / Компания «Агроиншуранс Интернешнл» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.agroinsurance.com/files//documents/Agroinsurance_in_Ukraine_2013_report_final.pdf.
  10. Статистичний бюлетень Посівні площі сільськогосподарських культур під урожаєм 2013 року / Державна служба статистики України. — К., 2013. — 53 с.

Одержано 24.10.2014

Аннотация

Т. В. Пшеничнюк

ОЦЕНКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ СТРАХОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Отсутствие отлаженной системы страхования агрорисков, несмотря на значительную заинтересованность в ее использовании сельскохозяйственными производителями, ставит их в жесткую зависимость от стихийности рынка и природы. Поэтому целесообразно оценить уровень страхования урожая сельскохозяйственных культур и его эффективность.

Целью статьи является оценка современного состояния страхования в сельском хозяйстве, выявление основных проблем механизма субсидирования и определение направлений совершенствования и перспектив развития.

Методика исследований. Для научного решения поставленной в статье цели, использованы экономические методы, а также метод сравнения.

Результаты исследований. Под влиянием различных факторов, незначительное количество страховых компаний занимается страхованием производства продукции

растениеводства от природно-климатических рисков стихийного характера. 9 февраля 2012 года украинским парламентом был принят Закон Украины «Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой». Данный закон восстанавливает механизм субсидированного страхования, страховщики имеют право на страхование сельскохозяйственной продукции, получившие лицензии на добровольное страхование сельскохозяйственной продукции. В рамках новой программы государственной поддержки страхования сельскохозяйственной продукции страховые компании должны использовать только стандартные страховые продукты.

Выводы. Закон Украины «Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой» противоречит принципу добровольности, а средства на удешевление стоимости части страховой премии в бюджете не выделяются.

Производителям сельскохозяйственной продукции недостаточно доверия между участниками рынка агрострахования, ведь государство не предоставляет никаких гарантий по выполнению страховой компанией своих обязательств.

Важным является введение нового механизма предоставления страховых субсидий сельскохозяйственным товаропроизводителям путем субсидирования части стоимости страховой премии, где государство принимает реальное участие в системе страхования сельскохозяйственного производства, путем внесения суммы определенной.

Ключевые слова: сельское хозяйство, субсидии, страховые продукты, механизм субсидирования, уровень страхования.

Annotation

T. V. Pshenychniuk

ASSESSMENT AND EFFICIENCY OF INSURANCE IN AGRICULTURE

The absence of well-functioning insurance system of agrorisks, despite a considerable interest in its use by agricultural producers, makes them depend on the market spontaneity and nature. Therefore, it is advisable to assess the level of crop insurance and its effectiveness.

The purpose of this article is to assess the current state of insurance in agriculture, identify the main problems of subsidy instrument and areas of improvement and development prospects.

Research methods. *Economic methods, as well as the method of comparison are used for the scientific solution of the article target goal.*

Research results. *Under the influence of various factors, a small number of insurance companies are engaged in insurance of crop production against natural climatic risks. On February 9, 2012 the Ukrainian parliament adopted the Law of Ukraine "On peculiarities of insurance of agricultural produce with state support". This law restores the instrument of back up insurance; licensed insurers are entitled to insure agricultural product. Insurance companies must use only standard insurance products under the new program of state support for insurance of agricultural products.*

Conclusions. *The Law of Ukraine "On peculiarities of insurance of agricultural produce with state support" contradicts to the principle of voluntariness, and the funds to reduce the price of the cost of the insurance premium are not allocated in the budget.*

The trust among participants of agricultural insurance market is not enough for agricultural producers because the state does not provide any warranty for the implementation of its obligations by the insurance company.

It is important to introduce a new mechanism of providing insurance subsidies to agricultural producers by subsidizing a part of the cost of insurance premium, where the state display a real concern for the insurance of agricultural production by providing a certain amount.

Key words: *agriculture, subsidies, insurance products, subsidy instrument, level of insurance.*